

AVRUPA BİRLİĞİNDE ÇEVRESEL SORUMLULUK ALANINDA YAŞANAN GELİŞMELER

DR. SÜHEYLA ALICA

GAZİ ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ ÖĞRETİM
GÖREVLİSİ

Teşekkür ediyorum. Sayın Dekanım, Değerli Hocalarım, Değerli Katılımcılar, Çevre Hukuku'yla ilgili, tabii ki Çevresel Sorumluluktan bahsedeceğim. Şafak Kaypak Hocam'a çok teşekkür ediyorum. Öncelikle çünkü Çevre Hukuku'nun genel olarak çevresini çizdi. Benim anlatacaklarımın çevresini global bir bakışla sınırladı. Onun için, şimdi anlatılacaklar daha iyi anlaşılır diye düşünüyorum.

Öncelikle Çevre Hukuku'nun ne kadar multidisipliner olduğunu anladık. Pek çok hukuk dalını ilgilendiriyor. Pek çok hukuk dalından başka birçok disiplini ilgilendiriyor. Ceza Hukukundan bahsetti, İdare Hukukundan, Uluslararası Hukuktan, Anayasa Hukukundan, Karşılaştırmalı Hukuktan. Biz de Çevre Hukuku bütün hukuk dallarıyla ilişkili olan bir alan. Ben sunumumda Avrupa Birliğinde Çevresel Sorumluluk konusunda yaşanan gelişmelerden bahsedeceğim. Özellikle önemli bir direktiften bahsedeceğim. Avrupa Birliği müktesebatını, üye ülkeler –biz Avrupa Birliği üyesi değiliz, ne zaman olacağımız da belli değil- mecburen uyumlaştırıyor. Tüm Avrupa Birliği müktesebatı içinde en kapsamlı alan gene çevre alanı ve bu alan uyumlaştırılıyor

yani iç hukuka aktarıyor. Pek çok yönetmelik var. Pek çok düzenleme var. Daha önce bahsedildiği gibi Çevre Kanunu da değiştirildi. 206 yılında Ceza Kanunu yürürlüğe girdi. Gerçi ben Ceza Kanununda çevreye ilişkin yaptırımların getirilmesinden yana değilim. Çünkü cezai sorumluluk açısından kişisel sorumluluk geçerli. Bu sebeple maalesef tam uygulanabilir bir alan değil Ceza Hukukunda çevre sorumluluğu. Bunu idari yaptırımlarla düzenlemenin uygulamada daha etkili olduğunu gördük. Şuana kadar Ceza Kanunu anlamında, ceza verilmiş kimse yok, henüz davalar devam ediyor. Ceza Kanunu 2004 yılında çıktı; ancak çevre suçlarının uygulanması iki yıl ertelendi. Bu ertelemenin de bir çok nedeni vardı. Ama hala yargılaması süren birkaç olay var. Ancak ben Ceza Kanunundaki çevreye ilişkin suçların, çok iyi düzenlenmediğini düşünüyorum.

Ben son konuşmacı olduğum için, süre kısıtlamasına bağlı kalmadan, bu kadar süre oturmamın karşılığı olarak geniş geniş konuşmayı düşünüyorum Sayın Dekanım.

OTURUM BAŞKANI PROF. DR. İHSAN ERDOĞAN – Tabî ki konuşabilirsiniz; ancak dinleyiciler de, biz de yavaş yavaş çıkarız diyebilirler. Buna dikkat edin.

Giriş

Çevresel sorumluluk, çevre zararının giderilmesine ilişkin sorumluluğun, zarara sebep olanlara aktarılması sürecini anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Çevresel sorumluluk ilkesinin ardında “kirleten öder ilkesi” yer almakta ve asıl amacını çevrenin bozulmasının önlenmesi oluşturmaktadır.¹

Günümüz çevre hukukunda önemli bir gelişme olarak, geleneksel sorumluluk kavramına, ortak doğal kaynakların korumasına ilişkin yeni sorumluluk ve yükümlülük kurallarının eklendiğini görmekteyiz. Sürdürülebilirlik bağlamında her düzeydeki kamu otoritelerinin, ticaret ve endüstrinin, sivil toplum örgütlerinin ve tüketicilerin görev tanımlarının genişletilmesi gerektiği kabul edilmektedir.² Çevresel sorumluluk kavramı gelecek kuşaklar için bu günkü kuşakların, emanet olarak yaşadıkları çevrenin korunması sorumluluğunu içeren “sürdürülebilirliğe” dayanmaktadır. Bu nedenle Çevre Hukuku, yasal ve finansal araçlarla korumanın masraflarını karşılayan sorumlular ile çevresel

¹ The Scottish Parliament, Information Centre Environmental Liability 11 July 2000, http://www.scottish.parliament.uk/business/research/pdf_res_notes/m00-54.pdf,

² Ellen Margrethe Basse, Environmental Liability – Modern Developments, sh.31-32, <http://www.cenneth.com/sisl/pdf/41-2.pdf>,

zararın giderilmesi amacını taşıyan yeni çevresel ilke ve tanımlara dayanmak zorundadır. Aynı zamanda sorumluluğun kapsamlı tanımı, çevreyle ilgili olarak tanımlanmakta ve insan davranışlarının değiştirilmesi, masrafların ekonomik hesaplanması için yeni kuralların oluşturulması ve kamu yararının gözetilmesine ilişkin sorumluluğun uygulanmasının sağlanması anlamında kullanılmaktadır.

Sonuç olarak tüm insanlığın ortak mirası kavramının geliştirildiği gözlenmektedir. Şimdi devletlerin egemenlik yetkisindeki tüm kaynak ve alanları kapsayan doğal kaynakları paylaşma fikrinin ötesinde, genetik çeşitlilik, okyanus, atmosfer, dış uzay gibi örneklerin, küresel ortaklık olarak anılması fikri benimsenmiştir.³ Çevre hukukuna ilişkin zarar sorumluluğu, ortak kaynakların aşırı kullanımı veya kirliliğin neden olduğu çevresel zararın önlenmesi ve iyileştirilmesiyle ilgili olarak, en önemli konu olarak kabul görmektedir.⁴ Gerek uluslar arası alanda gerekse Avrupa Birliğinde, öncelikle zararın giderilmesi düşüncesinden önlenmesi düşüncesine doğru bir geçiş olmuştur. Rio Bildirgesinde ihtiyat ilkesinin etkin uygulanması için kriterlerin belirlenmesiyle ilgili hükümler yer almıştır.⁵ Çevresel zararın adaletli bir şekilde tazminine ilişkin sorunlar, pek çok ülkede fiilen gerçekleşmeyen ihtiyat ilkesinin uygulanmasına ilişkin yasal düzenlemelere tabi kılınmıştır. Bununla birlikte, çevresel zararın telafisi, çevrenin korunması hususundaki önem ve etkisini elinde tutmaktadır. Çünkü çevrenin iyileştirilmesi amacıyla, insan davranışlarının çevrenin korunmasına doğru yönlendirilmesinde kararlı görünmektedir. Bu çerçevede iyileştirici önlemler acaba ne kadar uygundur sorusu akla gelebilir. Bu konu çevresel zararın niteliğini, usule ilişkin araçların uygunluğunu, tazminatın büyüklüğünü ve menfaatlerdeki dengeyi göz önüne almayı gerektirir.⁶ Yasa koyucu bugün hem adil ve hakkaniyete uygun, hem de farklı çevresel çıkarlar arasında kusursuz bir denge kurulamayacağını farkındadır.

³ age.sh.34.

⁴ age, sh.34.

⁵ Rio Bildirgesinin 15. ilkesinde “çevreyi korumak için ihtiyat ilkesi devletlerin kendi kabiliyetlerine göre geniş ölçüde uygulanacaktır. Ciddi ve geri dönülemez zarar tehlikesi olan durumlarda bilimsel kesinliğin olmaması, çevresel kirlenmenin önlenmesi için gecikmenin sebebi olarak kullanılmayacaktır” şeklinde düzenlenmiştir.

⁶ Giovanni Cordini, “Environmental Damage-Comparative Law Profile”, Prevention And Remedying of Environmental Damage, Proceedings Of The Workshop On Environmental law, Ostia Antica, 27-28 may 2005, sh. 47.

I- SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLKESİ VE ÇEVRESEL SORUMLULUK KURALLARINA DUYULAN GEREKSİNİM

Uluslar arası çevre hukuku ve Avrupa Birliği Hukuku gibi bölgesel çevre hukukunun yanısıra ulusal çevre hukukları da ortak kaynakların kullanımının veya kirletici faaliyetlerin kesinlikle yasaklanmasına ilişkin çerçeve ilke ve kurallara dayanmak zorundadır. Son zamanlara dek genel olarak en son denetime odaklanılmış ve çevre sorununun bir parçası olarak girdiler ve nihai ürünler değerlendirilmeye alınmamıştır. Geleneksel çevre hukuku, onu oluşturan politikası, idari ve yargısal kararları ile etkili kirlilik kontrolünü sağlamada başarısız olmuştur. Sınırlamalar ve geleneksel düzenlemelerdeki başarısızlık, çevre hukukunda yeni kavramların ortaya çıkmasına neden olmuş ve yukarıda vurgulandığı üzere, bütünsel bir yaklaşımla ilgili yeni talepler (sürdürülebilirlik) kabul edilmiştir. Sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirme, daha iyi koordinasyonu, geliştirilmiş işbirliğini ve sorumluluk ve yönetim kavramının genişletilmesini gerektirmektedir. Yeni sorumluluk kavramları ile geleneksel sorumluluk kavramları arasında birlikteliğin nasıl gerçekleştirileceği sorunu, çevresel düzenlemeleri hazırlayanların yüz yüze geldiği temel mücadele alanı olarak görülmektedir. Kirletenler çevresel zararın iyileştirilmesi, önlenmesi ve korunması masraflarını ödemek zorundadırlar. Önleme ilkesi,⁷ bu gibi zarara neden olmaktan kaçınmayı teşvik eden, giderim masraflarından sorumlu olacak potansiyel kirleticileri kapsamaktadır.

Çevre koruma politikalarına ilişkin sorumluluk kuralları ile bunların yarar ve zorluklarının dağıtılmasına ilişkin kavramların temelinde farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlara ilişkin sorunlar şu şekilde belirtilebilir;

1. Uzun süreçte kirlilik veya kabul edilebilir risk düzeyleri nedir?
2. Bu düzeyde kirliliğin ve riskin azaltılması için en uygun araçlar nelerdir?
3. Bireyler arasında -çevresel ve ekonomik adaletsizlik dağılımını içeren- çevre korumanın yarar ve maliyeti nedir?

Sorumluluk kavramı göz önünde tutulduğunda sürdürülebilirlik için yenden alternatiflerin düşünülmesi gerekir.

Objektif “Sürdürülebilir Kalkınma” amacına ulaşmak için çevre hukuku,

⁷ Önleme ilkesi için bkz. Nükhet Turgut, Çevre Hukuku, Yenilenmiş İkinci Baskı, Savaş Yayınevi, sh.203-206.

bir faaliyetin minimum çevre normlarına dayanan sebeplerle ilgili koşulların yerini değiştirmekte ve ekonomik araçları kullanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek için mülkiyet hakkına ilişkin kamu menfaatinin (ortak menfaatlerin) genel koruması için yapılan düzenleme ve girişimler, bir zorunluluğa dayanmaktadır.

Ancak asıl gelişmenin iki karşıt yönü bulunmaktadır: Yukarıda bahsedilen bazı eğilimler ortak malların daha iyi ve daha sıkı korunması (gelecek nesillerin menfaatleri) talebine dayanmaktadır. Oysa diğer eğilimler, bireysel hakların daha iyi ve daha sıkı korunması düşüncesine dayanmaktadır. Bunlar bazı koşullar altında olabilecek önlem ve iyileştirmelerle ilgili idari kararların bir sonucu olup, kişisel mülkiyetin kullanımında özel çıkarları olan kişilere veya mülklerin sahiplerine, yetkililerin tazminat ödemesini gerektirmekte ve ulusal anayasalara dayanmaktadır.⁸

Bu bağlamda çevresel sorumluluk kurallarına neden gereksinim duyulmaktadır? İnsan faaliyetlerinin çevre üzerinde ciddi zararlara neden olabileceği yaşanan acı olaylar sonucunda kabul edilmiş, bunun sonucunda acil ve gerekli önlemlere başvurulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Örneğin 1998 tarihinde, Güney İspanya’da bir maden ocağında meydana gelen patlama sonucu zehirli atık bulunduran barajın yıkılmasıyla oluşan sel, Donana Tabiat Parkına ulaşmıştır. Bunun sonucunda toprak ve su kirlenmiş ve kirlilikle temas eden doğal yaşam ölmüştür. İspanyol makamları temizleme faaliyetleri için 240 milyon Euro’dan fazla harcamışlardır.⁹

Bütün Avrupa Birliği üye devletlerinde kişi ve malvarlığı zararını içeren ulusal hukuki sorumluluk rejimi bulunmaktadır. Ancak bunların pek azı çevresel zararı kapsamaktadır. Bazı ulusal kamu hukuku hükümleri, su ve toprak kirliliği meydana geldiğinde kirletenin sorumlu tutulmasına izin vermektedir. Ancak genellikle kamu otoriteleri çevreyi kirletenlere karşı davranıp davranmamak konusunda ihtiyatlı olmaktadır. Bu nedenle çevresel bir zarar meydana geldiğinde, telafi edilmemekte, ne yazık ki maliyetine bütün toplum katlanmak zorunda kalmaktadır.¹⁰ Bu durum çevre üzerinde risk yaratabilecek faaliyetler için önlem alma ve zararları önleme ve azaltmayı teşvik etmediği gibi aynı zamanda 1993 yılında Maastricht değişikliği ile etkili hale gelen ve

⁸ Ellen Margrethe Basse, Environmental Liability – Modern Developments, sh.34-35, <http://www.cenneth.com/sisl/pdf/41-2.pdf>,

⁹ Rapid- Pres releases EUROPA, <http://europa.eu/rapid/images/nav/rapid-register.png>,

¹⁰ “Rapid- Pres releases EUROPA, <http://europa.eu/rapid/images/nav/rapid-register.png>,

Avrupa Birliği'nin çevre politikasını açıklayan Topluluk Sözleşmesi'nin 174. maddesine de aykırılık oluşturmaktadır.¹¹

II. ÇEVRESEL SORUMLULUĞUN GENEL SİSTEMİ

1. Avrupa Birliği Sistemi

Çevrenin korunmasında genel bir hukuki sorumluluk sisteminin getirilmek istenmesinin en önemli nedeni, Avrupa Birliği üye devletleri arasındaki farklı sorumluluk sistemlerinden kaynaklanabilecek haksız rekabeti önlemektir. Zira bütün ülkeler için geçerli olacak bir sistemin yaratılmaması durumunda, farklı ülkelerde çevresel zarara neden olan sanayi tesislerinden bazıları, zararı tazmin etmek zorunda kalacak, bazıları ise bu sorumluluktan kurtulabilecektir. Bu nedenle üye ülkelerin hepsinde aynı şekilde uygulanacak ve rekabet açısından oluşacak sorunları giderecek bir sisteme gereksinim duyulmuştur.¹²

Avrupa Birliği üye ülkelerinin mevzuatında, “çevresel zarar”, ülkeden ülkeye farklı etki ve biçimleriyle kabul edilmektedir. Bu yüzden, çevresel zarar, güncel eğilimleri açıklamak için iyi bir yol gibi görünmektedir.

Özetle, ayrıntılara girmeksizin ve kritik yorumlar yapmaksızın, “çevresel zarar” konusunun karşılaştırmalı incelenmesi birçok açıdan önem arz etmektedir. Öncelikle değişik ülkelerde, çevresel zararın farklı tanımlarının ve zarara ilişkin tazminatı hesaplama yollarının olduğu bilinmektedir;¹³

a) Avusturya, Belçika ve Yunanistan “çevresel zarar” sorununu medeni hukuk düzenlemeleri ile kamu hukuku genel şemsiyesi altında toplamıştır.

b) Birçok ülke (Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Portekiz, İspanya, Slovakya, Slovenya, Hollanda, İngiltere) zararı ve tazminatı getiren düzenlemelerin hükümlerini (özel hukuk ve kamu hukuku) sürekli bir şekilde geliştirmektedirler.

c) Common Law kuralları içtihat hukukuna sıkı bir biçimde bağlıdır. İrlanda'da hukuk sistemi yargısal içtihadını geliştirilmiş olup, tümüyle baskın bir işleve sahip konumdadır. Sonuç olarak bu yöndeki bir inceleme, yargıçlar tarafından izlenen bütün yönlerin araştırılmasını gerektirmektedir.

¹¹ Topluluğun çevre politikasının temel amaçları; çevre kalitesinin korunması, sürdürülmesi ve geliştirilmesi; insan sağlığının korunması; doğal kaynaklardan akılcı biçimde yararlanılması, bölgesel veya küresel çevre sorunlarının çözüme bağlanabilmesi için uluslararası alanda tedbirlerin alınması olarak belirtilmiştir.

¹² Turgut, age. Sh.534-535.

¹³ Giovanni Cordini, Environmental Damage- Comparative Law Profile, sh.50.

d) Diğer bazı ülkeler (Danimarka, Fransa, Finlandiya, Almanya, İtalya ve İsveç); özel hükümleri, belirli çevre ile ilgili sektörlerin düzenlendiği mevzuata eklemiştir. Sözü geçen ülkeler bakımından dikkate alınması gereken husus, içtihat hukukunun katkısı belirlenirken, gerek yorum gerekse hukuk sisteminin bütünü içerisindeki yerinin vurgulanmasıdır.¹⁴

2. Uluslar Arası Sorumluluk Rejimi¹⁵

Çevrenin korunması konusunda hukuki sorumluluk kurallarının düzenlendiği pek çok uluslar arası Sözleşme bulunmaktadır.¹⁶ Ancak bunlar arasında “Çevre İçin Tehlikeli Faaliyetlerden Kaynaklanan Hukuki Sorumluluk Sözleşmesi (Lugana Sözleşmesi)”¹⁷ özel bir öneme sahiptir. Zira Çevresel Sorumluluk Direktifi ile getirilen sisteme temel teşkil edebilecek hükümler taşıdığı görülmektedir.

Avrupa Konseyi 8 Haziran 1993 tarihli “Tehlikeli Faaliyetlerden Kaynaklanan Çevresel Zarar İçin Hukuki Sorumluluk Sözleşmesi”nde mesleki olarak yürütülen, insan, malvarlığı ve çevre için önemli risk taşıyan, yeterli hukuki sorumluluk taşıyabilen tehlikeli faaliyetleri saptamıştır.

Sözleşmeye göre, tek bir olay veya bir dizi olayın neden olduğu çevresel zarara yol açan herhangi bir risk, telafi edilmesi gereken zararın sorumluluğunu öngörmekte ve bir faaliyetin uygulamasıyla ilgili risk, kişisel sorumluluğu kanıtlanmaksızın ihtilafli faaliyetten sorumlu kişi veya girişimcinin objektif sorumluluğu olarak tanımlanmaktadır.¹⁸ Sözleşme zararın giderilmesinin çeşitli yollarını sergilemektedir. Ancak esasen, çevrenin bozulmasını önlemeye ilişkin ulusal düzenlemelerin varlığı önem taşımaktadır.

Sözleşme, parasal tazminatın, sadece zararın onarılmadığı durumlar dışında düşünülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Çevre ile ilgili dernekler, çevresel zararın onarılması için yargıya gidebilir. Sözleşme ilaveten tehlikeli faaliyetler hakkında bilgi hakkını ve vatandaşların kamu otoriteleri elinde bulu-

¹⁴ Farklı ülke uygulamaları için bkz. Giovanni Cordini, Environmental Damage- Comparative Law Profile

¹⁵ Uluslararası alanda sorumluluk rejimi için bkz. Jutta Brunnee, “Of Sense And Sensibility: Reflections On International Liability Regimes As Tools For Environmental Protection”, International and Comparative Law Quarterly, April 2004, sh. 351-368.

¹⁶ Daha geniş bilgi için bkz. Monika Hinterreger; Environmental Liability and Ecological Damage in European Law, Cambridge, Cambridge University Press, 2008.

¹⁷ Convention on Civil Liability for Damage Resulting From Activities Dangerous to the Environment, Lugano, 21 June 1993.

¹⁸ Monika Hinterreger; Environmental Liability, sh.3-4.

nan bilgiye ulaşma hakkını tanımaktadır. Bundan ötürü, kamu kuruluşlarının faaliyetinden farklı olarak kamu yararını gerçekleştirmenin aracı olarak sivil toplum örgütlerine özel önem verilmiştir.

Lugano Sözleşmesi çevre üzerinde kamu otoriteleri tarafından yürütülen faaliyetleri kapsayan, tehlikeli faaliyetlerden kaynaklanan zarar için kusursuz sorumluluğu şart koşmaktadır. Sözleşme Tehlikeli Maddelerin,¹⁹ Genetik Olarak Değiştirilmiş Maddelerin, Tehlikeli Mikro Organizmaların ve Atığın çevresel risklerini içermektedir.²⁰

Sorumluluk, tehlikeli faaliyeti kontrol etme yetkisi olan işletenin üzerine yüklenmiştir. (madde 2/5) Sözleşmeye göre kişi, özel hukuk veya kamu hukukuna tabi olsun ya da olmasın, devlet veya onu oluşturan kamusal organlar (tüzel kişiler) ya da gerçek kişilerdir. (madde 2/6) İşletenin ihmale dayanan savunmalarla sorumluluktan kurtulması mümkündür. (madde 9) Sözleşme illiyet bağının ortaya konulması bakımından zarar görene ispat külfetinin yüklenmiş olması ilkesinden herhangi bir farklılık içermemektedir. Sadece illiyet bağı bakımından, mahkemelerin karar verme sürecinde tehlikeli faaliyetlerin doğasından kaynaklanan zarar riskinin olduğu hususunu göz önüne alması ilkesini eklemiştir. (madde 10)

11. madde ile “Birlikte Sorumluluk” veya “Sebeplerin Birleşmesinden Doğan Zarara İlişkin Sorumluluk” hükümleri getirilmiştir. Sözleşme bunlara ek olarak bilgileri elinde tutan kamu otoritelerinin yanı sıra, işletenin elindeki bilgilere ulaşım bakımından kolaylık getiren bir kurallar bütünü öngörmüştür. (madde13-16) Sözleşme taraflara zorunlu bir mali güvence sistemi (işletene mali güvence sistemine katılım zorunluluğu getiren 12. madde dışında) öngörmemektedir. Mali güvence sisteminin işletilmesi, zarar görenin zararı ve zarar vereni öğrendiği veya öğrendiğine ilişkin makul sebeplerin ortaya çıkması tarihinden itibaren 3 yıl ile sınırlıdır. (madde 17) Zarara neden olan kazanın gerçekleşmesinden itibaren 30 yıl geçmesi ile dava açma hakkı sona ermektedir. (madde 17)

Tazmin edilmesi gereken zarar, kişisel zararları (ölüm ve yaralanma) ve malvarlığına ilişkin zararları içerdiği gibi ayrıca çevrenin bozulmasından kaynaklanan kayıp ve hasarı da kapsamaktadır. (madde 2/9) Bunun kapsamına

¹⁹ Tehlikeli maddeler Sözleşmenin Ek-1’inde atf yapılan bir kısım AB Direktiflerinde tanımlanmıştır. Sözleşme atıklara ilişkin olarak boşaltma ve yakma, işleme, depolama ve geri dönüştürmeye dair hükümleri içermektedir.

²⁰ Monika Hinterreger, sh.5.

tazmin edilmesi gereken zarar yanında, zararın önlenmesi için alınması gereken tedbirler için yapılacak masraf da dahildir. (madde 2/9) Önleyici tedbirler, kazanın ortaya çıkmasından sonra herhangi bir kimse tarafından zararın en aza indirgenmesi amacıyla alınan tüm makul tedbirleri ifade etmektedir. (madde 2/9)

Eski hale getirme tedbirleri, çevresel zararın giderilmesi ya da eski hale getirilmesi amacını taşıyan makul sayılabilecek her türlü önlemleri kapsamaktadır. (madde 2/8)

Çevre tanımı, hava, su, toprak, flora ve fauna ile bunlar arasındaki karşılıklı etkileşim de dahil olmak üzere canlı ve cansız doğal kaynakları, kültürel mirası ve karakteristik peyzajı içerecek şekilde geniş tanımlanmıştır. (madde 2/10) Telafi edici ve önleyici tedbirleri isteme hakkının, Sözleşmeye taraf ülkelerin hukuklarında düzenlenmesi öngörülmüştür.

18. madde çevre koruma dernek ve vakıflarının birlikte hareket etme haklarını da vermektedir. Bu tür kuruluşlar, yasa dışı ve çevre için ağır zarar tehlikesi içeren tehlikeli faaliyetlerin yasaklanmasını isteme veya işletenin önleyici veya eski hale getirci tedbirleri almasını isteme haklarına sahip olacaktır.

Ulusal mevzuatlar da çevre ile ilgili sivil toplum kuruluşlarının yasal zemine kavuşturulması için gerekli düzenlemeleri içerecektir.

Lugano Sözleşmesi 1960 tarihli Paris Sözleşmesinden (1964 tarihli ek protokol) ya da bölgesel nitelikli sözleşmelerden doğan nükleer zararları içermemektedir.

Lugano Sözleşmesi taşımadan kaynaklanan zararlara da uygulanmaz. Ancak boru hatları ile veya toprak altına döşenmiş taşıyıcılarla yapılan nakillerden doğan zararlar Sözleşme kapsamındadır. Sözleşme geçmişe etkili değildir. Bunun istisnası 5. maddedeki atık depolarıdır. 19. madde yargı yetkisine ve kararların tanınması ve tenfizine ilişkin özel kurallar içermektedir.

Lugano Sözleşmesinin yanı sıra pek çok uluslararası sözleşme çevresel zararın tazminine ilişkin hukuki sorumluluk kurallarını içermektedir. Bunlar arasında;

_Denizlerin Gemiler Tarafından Kirletilmesinin Önlenmesine Ait Uluslararası Sözleşme,

Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu-2009

_1992 tarihli Petrol Kirliliği Zararı İçin Hukuki Sorumluluk Sözleşmesi,

_1992 tarihli Petrol Kirliliği Zararının Giderilmesine İlişkin Uluslar Arası Fon Kurulmasına İlişkin Sözleşme ve Protokolü,

_Yakıt ve Yakıt Tankından Kaynaklanan Petrol Kirliliği Zararı Hakkında Hukuki Sorumluluk Sözleşmesi,

_1977 tarihli Deniz Altındaki Maden Kaynaklarının Araştırılması ve İşletilmesinden Kaynaklanan Petrol Kirliliği Zararı İçin Hukuki Sorumluluk Sözleşmesi,

_Denizde Tehlikeli ve Zararlı Maddelerin Nakliyesine İlişkin Sorumluluk ve Tazminat Hakkında Sözleşme,

_Karayolu, Demiryolu ve İç Sularda Deniz Araçları ile Tehlikeli Ürünlerin Nakliyesi Sırasında Oluşan Zarar Hakkında Hukuki Sorumluluk Sözleşmesi,

sayılabilir.

3. Avrupa Birliği Yeşil Kitabı ile Beyaz Kitabı

Son 20 yıl boyunca Avrupa Birliği, tek bir Avrupa Çevresel Sorumluluk Rejimi kurmak için birçok girişimde bulunmuştur.

1989'da sunulan "Atıkların Neden Olduğu Zarar İçin Hukuki Sorumluluk Direktifi Teklifi" ve "Atıkların Toprağa Verilmesine ilişkin Direktif Teklifi" yürürlüğe girmemiştir.

Sonuç olarak Avrupa Birliği Komisyonu sadece atık yönetimiyle sınırlandırılmış bir rejim yerine kapsamlı bir çevresel sorumluluk rejiminin kurulması tartışmalarını başlatmış ve çevresel zararın telafisine ilişkin "Yeşil Kitap"²¹ hazırlanmıştır. Bu rejimin belli başlı özellikleri ise çevresel sorumluluk konusunda "Beyaz Kitap"da ele alınmıştır.

Komisyon tarafından 1993'de önerilen çevresel zararın telafisi hakkında "Yeşil Kitap", zarara neden olan herhangi birinin elinde bulundurmamak zorunda olduğu ve muhtelif ortaklık tipleri için objektif sorumluluk durumlarının göz önünde tutulduğu bir rehber olarak kabul edilmiştir.

²¹ Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan Yeşil Kitaplar, belirli bir alanda bir düşünce ortaya koyarak Avrupa düzeyinde bir tartışma ve danışma görevi üstlenen belgelerdir. http://europa.eu/documents/comm/index_en.htm

Bundan önceki Çevresel Zarar Sorumluluğuna ilişkin çalışmaların da dayanağını oluşturan “kirleten öder” ilkesine dayanan ve Avrupa sorumluluk rejiminin çerçevesinin taslağını çizen “Beyaz Kitap”²² 9 Şubat 2000’de yayımlanmıştır.²³ Üye Devletlerin hukukunda bir sistemden diğerine büyük değişiklikler içeren sorumluluk modellerinin farklılığı ve karşılaştırılması kabul edilmiştir. Sonuç olarak Topluluk iç hukukunun şartları araştırılarak oldukça geniş kapsamlı bir çevresel zarar tanımı önerilmiş ve iki tür zararı tanımlayan genel bir madde kabul edilmiştir: Bunlar; biyo çeşitliliği etkileyen zarar ile kirlilik sonucu insanların ve malların zarar görmesini doğuran klasik çevre zararı. Ekonomideki özellikle çevre ile ilgili hesaplamalardaki gelişmelerin, sorunların çözümünde çok önemli ve değerli katkıda bulunabileceği vurgulanmıştır.²⁴ Topluluk özellikle çevresel zarar sonucu masrafların analizini göstermiş ve zararın telafi edilmesinde dayanılan masrafları zikretmeden, ihtilafı tüm kaynakları muhafaza eden yararların analiz edilmesini esaslı unsur olarak görmüştür.²⁵

4. Avrupa Birliği Direktifi (2004/35/EC)

Avrupa Birliği’nin çevresel sorumluluk konusundaki ilk adımı, Fransız sahillerinde çok büyük zarara neden olan Erika petrol tankerinin Britanya kıyılarında batmasından sonra attığını ve kirletenlerin sebep oldukları çevresel zararı tazmin etmekle yükümlü oldukları “Kirleten öder ilkesi”nin uygulanması önerisinde bulunulduğunu görmekteyiz.²⁶ İşadamları ve çevrecilerin karşılıklı hararetli tartışmalarından sonra Parlamento ve Konsey, 20 Şubat 2004 tarihinde taslak bir metin üzerinde anlaşmaya varmıştır. Zorunlu sigorta önerisi hariç tutulmak üzere son uzlaşma, 3 yıl sonra yürürlüğe girecek olan Direktifle, genetik olarak değiştirilmiş organizmalar sorununu, deniz kazaları ile nükleer tehlikeleri çözüme bağlamıştır.²⁷ Ancak iki yasa yapıcı kurum ara-

²² Geniş bilgi için bkz. Mark L. Wilde, “The EC Commission’s White Paper On Environmental Liability: Issues and Implications”, Journal of Environmental Law, Vol 13, No.1, Oxford University Press 2001, sh.: 21-37.

²³ Komisyon tarafından yayınlanan Beyaz Kitaplar, belirli bir alanda Birlik eylem önerilerini içeren belgelerdir. Beyaz Kitaplar bazen, Avrupa düzeyinde belli bir konuda bir danışma süreci başlatılması amacıyla ortaya konulan Yeşil Kitapların uzantısı niteliğindedirler. Konsey tarafından onaylanmaları durumunda ilgili alanda Birlik Eylem Programına dönüşebilmektedirler. http://europa.eu/scadplus/glossary/whitw_paper_en.htm

²⁴ Giovanni Cordini, sh.54.

²⁵ age. sh. 55.

²⁶ “Kirleten Öder İlkesi” Topluluk Sözleşmesinin, ihtiyat ilkesine dayanan çevresel korumaya ilişkin 130/2 ilkesinde yer almaktadır.

²⁷ Environmental Liability EU - European Information on Environment., <http://ec.europa.eu/>

sındaki sabit anlaşmazlık uzlaştırıcı komite tarafından çözümlendikten sonra Direktif, Parlamento ve Konsey tarafından onaylanabilmiştir.

III. ÇEVRESEL SORUMLULUK DİREKTİFİNİN İRDELENMESİ

Direktifin ana amacı çevresel zararı önlemek ve gidermektir. Direktif, korunun türler ve doğal yaşam ortamları zararını tanımlayan “çevresel zararı” önleme ve telafi etmeyi hedeflemektedir. Sorumlu taraf esas itibariyle bir mesleki faaliyeti yerine getiren gerçek veya tüzel kişi olarak işletmeci olup, Direktifte listelenen belli tehlikeli faaliyetlerin neden olduğu çevresel zarardan kusursuz olarak sorumludur.²⁸

Direktif, özel mülkiyet üzerindeki zararın ve ekonomik kaybın telafi edilmesini öngörmektedir.²⁹ Direktif çevresel zararın önlenmesi ve telafi edilmesi amacı ile “kirleten öder” ilkesine dayanan bir çevresel sorumluluk çerçevesi çizmiştir. Kirleten Öder ilkesinin³⁰ uygulanması temel amacını içeren ilk AB düzenlemesi olan Direktif, toprak ve su kaynakları, doğal yaşam ortamları ile hayvanlar ve bitkiler üzerindeki zararın önlenmesi ve telafi edilmesi için ortak bir çatı kurmuştur.³¹

Direktife göre “Sorumluluk Şeması” Direktifte kesin olarak belirlenmiş faaliyetler ile işletenin kusur veya ihmalinin bulunduğu faaliyetlere uygulanacaktır.³² Kamu otoriteleri de işletenlerin kendi kendilerine önleyici ve telafi edici düzenlemeleri almaları ile finanse etmelerini sağlamalarından sorumludurlar.³³ Direktif çevresel sorumluluk için belli birkaç istisna getirmektedir. (madde 4)

a)Ulusal güvenlik ve savunma amacıyla yapılan faaliyetler (askeri çatışma, çarpışma, iç savaş veya ayaklanma);

environment/images/border-singelcal-bottom2.gif,

²⁸ Environmental Liability, <http://ec.europa.eu/environment/images/border-singelcal-bottom2.gif>,

²⁹ Environmental Liability, <http://ec.europa.eu/environment/images/border-singelcal-bottom2.gif>,

³⁰ Nükhet Turgut; “Kirlenen Öder İlkesi ve Çevre Hukuku”, A.Ü. Hukuk Fakültesi 70. Yıl Armağanı (c.44, s.1-4, 1995) 1996, s.607-654.

³¹ “MATERIALS EC Directive on Environmental Liability”, *Jornal of Environmental Law*, Vol:6, No:3, Oxford University Pres, 2004, sh.420-421.

³² age. sh. 422-423.

³³ SCADPlus Environmental liability - Directive.mht <http://www.euractiv.com/en/environment/halting-biodiversty-loss-2010-eu-action-plan/article-157424>,

b) Kaçınılmaz, karşı konulmaz veya istisnai nitelikte olan doğal olağanüstü durumlar (direktifin kapsadığı insanlardan kaynaklanan olağanüstü durumlar hariç olmak üzere)

c) Üye devletlerin sorumluluk almasının önlendiği uluslararası anlaşmalar (Direktifin ek 4’ünde listelenmiştir.)

d) Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu kuran Anlaşmanın içerdiği faaliyetler (nükleer riskler,)

e) Herhangi bir işletenin faaliyeti ile zarar arasında ilişkinin kurulamadığı yaygın kirlilik,

Genetik Olarak Değiştirilmiş Organizmaların ulaşımı dahil olmak üzere kullanımının sınırlandırılması sırasında veya piyasaya arzı dahil olmak üzere çevreye salıverilmesi sırasında korunan türler ile doğal yaşam ortamları, su ve toprak zarara uğrarsa, Direktif bu zararı içermektedir.

Avrupa Birliği mevzuatında biyolojik çeşitlilik türlerin ve yaşam ortamlarının korunmasıyla sınırlanmıştır. Esasen Avrupa Birliğinde biyoçeşitlilik zararının sorumluluğu yenidir. Bundan dolayı kusursuz ve uygulanabilir bir biyoçeşitlilik tanımının yapılması çok önem taşımaktadır.

Sorumluluk Direktifi, 1979 tarihli Kuş Direktifi ile koruma altına alınan göçmen kuşlar ile en fazla tehdit altında olan türlerin yanında, 1992 tarihli Habitat Direktifi altında korunan bütün tür ve yaşam ortamlarını kapsamaktadır.

Habitat Direktifi 800 hayvan ve bitki türünü saymakta ve Kuş Direktifi, 181 saldırıya açık ve tehdit altında bulunan kuş türünü tanımlamaktadır. Habitat Direktifi himayesinde olan korunan alanlar (Natura 2000 ağının parçasıdır) 15.500 ayrı alandan oluşmuş ve Avrupa Birliği kara alanının %14’ünü kapsamaktadır. Bu korunan türler ve alanlar, Avrupa Birliğinde özellikle zengin ve sosyal olarak değerli bulunan biyoçeşitliliği göstermektedir. Ancak öncelikle biyo çeşitlilik zararının sorumluluğu için etkili ve idare edilebilir bir sistem getirilmelidir.

1. Direktife Göre Çevresel Zarar

Direktif terimleri arasında çevresel zarar;

- Topluluk “su yönetim mevzuatı”³⁴ tarafından korunan su çevresindeki

³⁴ The EU Water Framework Directive, <http://ec.europa.eu/environment/water/water-fra->

doğrudan veya dolaylı zararı,

- Topluluğun 1979 tarihli “Kuş Direktifi”³⁵ ile 1992 tarihli “Habitat Direktifi”³⁶ tarafından korunan türler ve doğal yaşam ortamlarındaki doğrudan veya dolaylı zararı,
- İnsan sağlığı açısından önemli risk yaratan doğrudan veya dolaylı toprak kirliliği zararını,

ifade etmektedir. Direktif çevresel zararı öngörmekle birlikte, insan sağlığı için zararlı risk taşıyan “toprak kirliliği” ve 2000 tarihli Su Çerçeve Direktifi tarafından kapsanan “su kirliliği zararı” da çevresel zarar olarak tanımlanmıştır.

Kanaatimizce çevresel zarar kavramı genel zarar kavramına gitmemizi gerektirmektedir. “Zarar” kavramı hukukun temel terimlerinden biri olup, yargı kararlarında da yerleşmiş olduğu kuşkusuzdur. Zarar kavramı maddi ve manevi zararı kapsayacak şekilde göz önüne alınmaktadır. “Ekolojik Zarar” kavramı ilk kez Fransız hukukçusu Despax tarafından ortaya atılmış ve çevreye yapılan ihlallerden doğan, dolaylı zararların üzerinde durmak için kullanılmıştır.³⁷ Nükhet Turgut’un da belirttiği üzere, “çevresel zarar” kavramı üzerinde anlaşma sağlanmış bir değerlendirme bulunmadığından, kavramın gerek tanımlanmasında gerekse belirlenmesinde güçlükler ve görüş ayrılıkları vardır.³⁸ Prieur’a göre; belli ve ayırt edilebilir mal varlıklarına yönelik kirlilik zararları ile özellikle doğal çevre ve onun elemanları ve ekolojik dengeyi etkileyen ekolojik zararlar şeklinde bir ayrıma gidilebilir.³⁹

mework/index_en.html, 2000 tarihinde AB ülkelerinde yürürlüğe giren Su Çerçeve Direktifi (Water Framework Directive, WFD) su kaynaklarının yönetimine ilişkin bir düzenlemedir.

³⁵ Council Directive 79/409/EEC of 2 April 1979, 1979 yılında yürürlüğe giren Kuş Direktifi, Avrupa’da doğal yaşam ortamında yaşayan tüm kuş türlerinin korunması ve yönetilmesine ilişkin bir düzenlemedir. http://europa.eu/legislation_summaries/environment/nature_and_biodiversity/128046_en.htm,

³⁶ Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992, 1992 yılında yürürlüğe giren Habitat Direktifi bitki ve hayvan toplulukları (flora ve fauna) ile onların doğal yaşam ortamlarının korunmasına ilişkin bir düzenlemedir. http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/habitats-directive/index_en.htm,

³⁷ M. Despax, Droit de l’environnement, 1980, Paris, sh. 790, Aktaran Sahir Çörtoğlu, Çevre Kanunu’na Göre Çevreyi Kirletenlerin Hukuki Sorumluluğunun Şartları, 1995, Ankara, Yayınlanmamış Tez, sh. 211.

³⁸ Nükhet Turgut, Çevre Hukuku, yenilenmiş İkinci Bası, Savaş Yayınları, Ankara, Kasım-2001, sh.554.

³⁹ Michel Prieur, Le Droit de L’environnement, 3. edition , Dalloz 1996, Aktaran Nükhet Turgut, age. Sh. 555.

2. Direktifin Getirdiği Sorumluluk Şemasının Temel Koşulları

Sorumluluk ilkesi, faaliyet ile zarar arasında illiyet bağı bulunan çevresel zarar ile faaliyetten kaynaklanan yakın zarar tehlikesine uygulanacaktır.

Bu nedenle Direktif, her biri farklı sorumluluk rejimi ile yönetilen iki bütünlüycü durum arasındaki farkı ortaya koymaktadır ki bunlar, Direktifin özellikle ekinde listelenen faaliyetler ile bunun dışındaki diğer faaliyetlerdir.

İlk sorumluluk şeması, Direktifin Ek 3’ünde listelenen tehlikeli veya potansiyel olarak tehlikeli faaliyetlere uygulanacaktır. Bu faaliyetler esas olarak Entegre Kirlilik Önleme ve Kontrol Direktifi⁴⁰ uyarınca izin alınmasını gerektiren endüstriyel ve tarımsal faaliyetleri, kirleticilerin suya ve havaya salıverilmesini, üretimi ve depolanmasını, atık yönetimi faaliyetlerini, tehlikeli kimyasalların kullanımı, salıverilmesi ve taşınımı ile genetik olarak değiştirilmiş organizmaların kullanımı ve salıverilmesini içerir. Bu ilk şema hükmü altında işleyen kusurlu olmasa bile sorumlu tutulabilecektir.

İkinci sorumluluk şeması, Direktifin Ek-3’ünde listelenenlerin dışında kalan ancak Topluluk mevzuatınca korunan türler ve doğal yaşam ortamları (Avrupa Birliği’nin 1979 tarihli kuş Direktifi ve 1992 tarihli Habitat Direktifi hükümlerine göre korunan türler ve habitatlar) üzerindeki zarar veya yakın zarar tehlikesi altında gerçekleştirilen faaliyetlere uygulanacaktır. Bu durumda, işleyen ancak kusuru veya ihmali varsa sorumlu tutulacaktır.

Sunulan sorumluluk şemasında kamu otoriteleri önemli bir rol oynayacaktır. Muhtemel kirleticilerin tanımlanmasını, yüklenilmesini, finanse edilmesini ve Direktifte ayrıntılı biçimde belirtilen önleyici ve telafi edici tedbirlerin alınmasını sağlamak kamu otoritelerinin görevi olacaktır. Sivil toplum kuruluşları gibi kamu yararı olan gruplar, kamu otoritelerinden gerekli biçimde davranmasını talep edebilecekler ve hukuka aykırı olduğu düşünülen kararlarına karşı yargı yoluna gidebileceklerdir.

Bir diğer önemli nokta ise, Avrupa Birliği ülkelerinde yürürlükte olan hukuki sorumluluk rejimi ile çakışmasının önlenmesidir. Çevresel sorumluluk Direktifinin içerdiği faaliyetler mevcut veya muhtemel risklerden kaynaklanırsa bile, kişisel veya malvarlığı zararlarının tazminine yönelik geleneksel taz-

⁴⁰ Avrupa Birliği (AB) endüstriyel tesisler için izin konusunda 1996 tarihinde IPPC (Entegre Kirlilik Önleme ve Kontrol) Direktifini yayınlamıştır. Direktifin genel amacı, AB içerisinde çeşitli kaynaklardan gelen kirliliğin en aza indirilmesidir. IPPC, AB içerisinde uygulanacak temel entegre izin kurallarını içermektedir, <http://www.ippc.cevreorman.gov.tr/>,

min yöntemi, ulusal hukuki sorumluluk kuralları tarafından düzenlenecektir. Çevresel Sorumluluk Direktifi sadece geniş anlamda “çevresel zarar”ı düzenlemektedir.⁴¹

3. Çevresel Zararın Önlenmesi ve Telafisi

Eğer yakın bir çevresel zarar tehlikesi varsa, her üye devlet tarafından oluşturulan yetkili otorite, işletenin (muhtemel kirleten) gerekli önleyici tedbirleri almasını sağlayacak yada kendisi bu önlemleri alacak ve daha sonra yapılan masrafları tahsil edecektir.

Eğer çevresel zarar meydana gelmişse, yetkili otorite Direktifin Ek-2’inde yer alan ve temel ilke ve kurallarda belirlenen gerekli onarıcı faaliyette bulunmasını ilgili işletenden talep edecektir. Bunu gerçekleştiriyorsa kendisi daha sonra bu önlemleri alacak ve yapılan masrafları tahsil edecektir. Eğer çok sayıda çevresel zarar meydana gelmişse, yetkili otorite telafisi zorunluluk arz edenlerin öncelik sırasını belirleyecektir.

Suyun yanı sıra korunan türler ve onların yaşam ortamlarını bozan zarar olduğunda, yetkili otoriteler, tehlikede olan ya da olmayan zarara uğramış doğal kaynakların onarılmasına uygun telefi edici seçenekleri düşünerek, sorumlu işletenin hangi önlemleri almak zorunda olduğu kararını verecektir.

Direktif, zarar çeşitlerine dayalı farklı telafi edici önlemleri öngörmektedir.⁴²

- Direktif, toprağı etkileyecek zararın, insan sağlığı üzerinde olumsuz etkinin daha sonra böyle bir risk oluşturmayana kadar, toprağın zehirli ve zararlı maddelerden arındırılmasını öngörmektedir.
- Direktif su ile korunan türler ve doğal yaşam alanlarını etkileyen zarar nedeniyle çevrenin, zarar oluşmadan önceki durumuna getirilmesini amaçlamaktadır. Bu nedenle, hasar görmüş doğal kaynaklar veya bozulmuş işlevleri düzeltilmeli veya ya aynı yerde ya da gerekliyse alternatif başka bir yerde aynı, eşit veya benzer doğal kaynaklar veya hizmetlerle değiştirilmelidir. Direktifin Ek-2’inde çevresel zararın telafi edilmesinde göz önüne alınacak yönteme ilişkin daha fazla bilgi yer almaktadır.

⁴¹ Rapid- Pres releases EUROPA, <http://europa.eu/rapid/images/nav/rapid-register.png>,

⁴² SCADPlus Environmental liability, <http://www.euractiv.com/en/environment/halting-biodiversity-loss-2010-eu-action-plan/article-157424>,

Zarara uğramış bölge kendi kendini onaramadığında, aynı çevresel değerleri taşıyan yakınındaki bir diğer bölge iyileştirilmek zorundadır. Benzer şekilde, aynı çevresel değerleri taşıyan daha uzaktaki zarara uğramış bir alan da iyileştirilebilir. Yetkililer seçenekler arasında karar verirken, farklı unsurları dikkate almak zorundadırlar. Bunlar, kamu sağlığı ve güvenliği konusundaki her seçeneğin etkisi olabileceği gibi, çevre üzerinde sağlayacağı yararlar, maliyet ve uygulama zamanı, başarı olasılığı, gelecekteki olası ve ikincil zararlar, zarara uğrayan yerin uzaklığı, sosyal, kültürel ve ekonomik kaygılar ve diğer zarar gören bölgeye ilişkin unsurlardır. Ancak bu telafi edici önlemler çevresel zararı yeterli ölçüde karşılamak zorundadır.

Zararın önlenmesi ve telafisi masrafları nasıl tahsil edilecektir? Eğer yetkili otorite önleyici yada telafi edici faaliyeti kendisi yerine getirirse, zarar veya yakın zarar tehlikesinden sorumlu olan işletenin yüklendiği masrafları tahsil edebilir. Aynı ilke zararın kapsamını ve onarıma alma faaliyetini belirlemeyi oluşturan çevresel değerlendirmelere de uygulanacaktır. Yetkili otorite, masrafi tahsil etme sürecini 5 yıl içerisinde başlatmak zorundadır ki, bu süre telafi veya onarım tedbirlerinin tamamlanmasından veya sorumlu işleten veya 3. kişinin belirlenmesinden sonra işlemeye başlayacaktır.⁴³

Eğer birden fazla kirleten zarardan müştereken sorumluysa, iyileştirme (onarım) masraflarını müştereken ve müteselsilen ya da oransal olarak (nispi olarak) yüklenmek zorundadırlar.

Direktif, işletenleri sigorta gibi kredi güvencesi alma, ödeme aczini sigorta ettirme yükümü altına almamıştır. Bununla beraber üye devletler, işletenlerin bu gibi mekanizmaları kullanmalarını teşvik edebilir veya bunların geliştirilmelerini zorunlu tutabilir.

4. Kirletenlerin Sorumluluktan Muaf Tutulmaları ve Bireysel Olmayan Ve Birden Fazla Kirletenden Kaynaklanan Çevresel Zararlarda Sorumluluk

Direktif, muhtemel kirletenler için akla uygun bir savunma yapabileceklerini öngörmektedir. Örneğin çevresel zarar, mücbir sebep (saldırı ve silahlı çatışma gibi) sonucu oluşmuşsa sorumluğa yol açmayacaktır. Söz konusu saldırı bir kimya fabrikasını hedef almışsa ve bu durum tehlikeli maddelerin

⁴³ SCADPlus Environmental liability , <http://www.euractiv.com/en/environment/halting-biodiversity-loss-2010-eu-action-plan/article-157424>,

su ve toprağa karışmasına neden olmuşsa, işleyen sorumlu olmayacaktır. Bu durumda anılan istisnalar sonucunda Direktif sadece belli durumlara mı uygulanacaktır sorusu akla gelebilir. Direktif diğer politik araçların kapsamadığı tüm önemli çevresel zarar durumlarını içermektedir. İstisna, ihmali davranan işletenin her zaman sorumluluğunu kapsayacak şekilde sınırlandırılmıştır. Direktif Avrupa Birliği'nde ilk kez kapsamlı bir çevresel sorumluluk rejimini göz önüne almaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere, özellikle biyo çeşitliliğin önemli unsurları üzerinde (korunan türler ve yaşam alanlarıyla sınırlandırılarak) şimdiye kadar hiçbir üye devlette düzenlenmemiş biçimde kapsamlı bir rejim ortaya koymaktadır. Direktif öncelikle üye ülkelerde uygulanacaktır. Kirletenlerin üye devletlerin sorumluluktan kaçınma yaklaşımları arasında farklılıkları istismar etme olanağı azaltılacak ve kirleten öder ilkesi istisnadan daha çok kural olacaktır.

Hava kirliliği gibi yayılan bir kirlilik durumunda sorumluluk nasıl tespit edilecektir? Hava kirliliğine katkıda bulunan tüm kirletenleri kapsamasının uygulamada olanaksız ve etkisiz olması nedeniyle, Direktif bu hususu içermemektedir. Örneğin ısınma amacıyla fosil yakıt kullanan bütün hane halkları ve otomobil sürücüleri küresel ısınmaya neden olan ve havayı kirleten Karbon Dioksit emisyonlarından sorumludur. Bu gibi sorunların üstesinden gelmeye vergilendirme gibi araçlar daha uygun olacağı düşünülmektedir.⁴⁴

Ancak, kirleten hava kirliliği su, toprak, korunan türler veya doğal yaşam ortamlarında zarara neden olursa, kirletenden zararın telafisini talep etmek için Çevresel Sorumluluk Direktifine başvurulabilir.

Direktifin kapsamadığı yayılan kirliliğe bir diğer örnek de nitrat kirliliğidir. Bunlar gübrelerde ve atık suların deşarjında bulunabilir ve yeraltı sularını ve diğer su kaynaklarını kirletebilir. Hava kirliliği ve nitrat kirliliği durumları, onları sınırlandıran “Hava Kirliliği Direktifi ve “Nitrat Kirliliği Direktifi” gibi düzenlemelerin kapsamına dahildir.

5. Uluslararası Çevresel Sorumluluk Rejiminin Kapsamında Bulunan Durumlar

Denizdeki petrol felaketleri ve nükleer kaza durumlarında, uluslar arası çevresel sorumluluk rejimi iki nedene dayanarak seçimlik hak öngörmektedir. Ya bunların faaliyet alanı, dünyanın her yerinde uygulanan ve yasal olarak AB

⁴⁴ SCADPlus Environmental liability , <http://www.euractiv.com/en/environment/halting-biodiversity-loss-2010-eu-action-plan/article-157424>,

üyesi ülkelerden daha fazla ülkeyi bağlayacak şekilde daha kapsamlı olacak (petrol kirliliğini içeren sözleşmede olduğu gibi) veya tazmin fonu işletilmesi örneğinde olduğu gibi bu rejim ilave teminatlar içerecektir.⁴⁵

1992 tarihli Petrol Kirliliği Zararı İçin Hukuki Sorumluluk Hakkında Uluslararası Sözleşme ile 1992 tarihli Petrol Kirliliği Zararının Tazmini İçin Uluslararası Fon Kurulmasına Dair Uluslararası Sözleşmeler, tankerlerden denize dökülen petrol hakkındadır.

Bu rejimin sorumluluk yolları, az sayıda olasılığa sahip olan gemi sahiplerini muaf tutmaktadır. Gemi sahiplerinin hukuki sorumluluğu, sınır aşan zararı kapsayan gemi sahiplerinin ödemek zorunda oldukları IOPC Fonu tarafından karşılanmaktadır.⁴⁶

Nükleer faaliyetler ise birçok uluslar arası hukuki sorumluluk sözleşmesi tarafından düzenlenmektedir. Bu sözleşmeler de kusursuz sorumluluğa dayanmaktadır. Bu sözleşmeler geleneksel zararlarla ilgilenmektedir. Ancak, az sayıda işbirliği yolu olsa da çevresel zararı kapsamına hükümetler izin vermektedir.⁴⁷

6. Kamu Otoritelerinin, Vatandaşların ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rollerini

Kamu otoritelerinin yükümlülüğü, sorumlu kirletenleri saptamak ve almak zorunda oldukları telafi edici önlemleri belirlemektir. İşletmeciler, sorunu ortaya koymaya yardım eden bilgi ve verinin yetkili otoritelerce verilmesini isteyebilir. Bu sürecin sonunda yetkili otorite işletenin sorumlu olup olmadığını değerlendirecek bir konumda olmalıdır.

Çevre zararından veya yakın tehdidinden etkilenen vatandaşların yanı sıra çevrenin korunmasıyla ilgili sivil toplum kuruluşları da yetkili otoritelerden harekete geçmesini isteme hakkına sahiptir. Bu amaçla, bazı destekleyici kanıtlarla kendi görüşlerini otoritelere sunmak zorundadırlar. Otoriteler istenen şekilde müdahale etmekle yükümlüdürler. Eğer iddia edilen çevresel zarar

⁴⁵ Jutta Brunnee, "Of Sense And Sensibility: Reflections On International Liability Regimes As Tools For Environmental Protection", *International and Comparative Law Quarterly*, April 2004, sh. 358.

⁴⁶ Paralel olarak gemi sahibinin hukuki sorumluluk rejimi şu anda Prestige ve Erika kazalarından kazanılan deneyimin ışığı altında Uluslar arası Denizcilik Örgütünün himayesinde gözden geçirilmektedir.

⁴⁷ Çevresel zararlarla ilgili Paris Sözleşmesinin rejimini geliştirmeyi amaçlayan bir Protokol Nükleer Enerji Ajansının himayesinde müzakere edilmiştir.

ortaya çıkmış veya çıkmak üzereyse ve Direktif'in öngördüğü kirletenler de sorumluyorsa otoriteler, kirletenin çevresel zararı önlemesi veya telafi etmesi için harekete geçmesini sağlamak zorundadır.

Otoritelerin harekete geçmeyi reddetmeleri durumunda bu davranışın yasa dışı aykırılık olduğunu düşünen ilgili kişi veya Sivil Toplum Kuruluşları, yargısal takibata başvurabilirler. Bu süreç sonucunda, mahkeme, yetkili otoritenin kirletene karşı harekete geçmesine karar verebilecektir.

Acaba Direktif vatandaşların ve Sivil Toplum Kuruluşlarının kirleten aleyhinde doğrudan dava açmasına izin veriyor mu?

Direktif, "çevre bir kamu malıdır, kamu otoriteleri de çevrenin muhafızlarıdır" önermesine dayanmaktadır. Bu nedenle Direktif, kamu otoriteleri ile muhtemel ve şimdiki kirletenler arasındaki ilişkileri düzenlemektedir.

Bu çerçevede Sivil Toplum Kuruluşları yetkili otoritelerin hareket veya hareketsizlikleriyle mücadele edebileceklerdir. Direktif kamu menfaatinin gerçekleştirilme açısından önem arz etmektedir. Ancak bu teminatın ışığında, vatandaşın doğrudan kirletene karşı dava açabilmesine olanak veren düzenleme yapılmamıştır. Vatandaşlara kirlete karşı dava açmalarına verilecek izin, AB'nin Medeni Hukuk alanında üye ülkelerin ulusal yasalarının uyum sağlamasını gerektirmektedir.

35/EC sayılı Direktif sonrasında, gerçek veya tüzel kişilerin, çevresel zarardan etkilenmeleri veya etkilenebilecek olmaları durumunda yargısal süreci başlatabilecekleri kabul edilmiştir. Bu anlamda yargısal meşrulaştırma bunların ehliyetlerinin sınırlandırılmasını engellemiştir. Zararla ilgili çevresel karar vermede yeterli menfaati olan veya bir ön şart olarak bir üye devletin İdari Yargılama Hukukunun istediği hakka sahip olan çevreci sivil toplum kuruluşları bu meşrulaştırmayı genişletmiştir. Direktif üye devletlerin özgürce belirlediği hakkın kaybı ve yeterli menfaat olarak takdire bırakılan ulusal kurallarda içinde değişen usule ilişkin kurallarda yeniden yapılandırmayı mümkün kılmaktadır.

7. Direktifin Avrupa Birliği Sanayisinin Rekabet Gücünün Azalmasına Etkisi

Direktif, masraf yerine "mali gider" kavramını getirmektedir. Bunun temel etkisi çevresel zarardan kaynaklanan maliyetin karşılanacak olmasıdır. Çünkü direktiften beklenen husus zararın önlenmesi ile masrafın azaltılmasıdır.

Komisyon 2001 yılında Çevresel Sorumluluk Direktifini önerdiğinde, benzer sorumluluk şeması olan Amerika Birleşik Devletleri’nin tecrübelerine dayanan bu Direktifin mali giderlerini hesap etmiştir. Bu hesaplamaya göre, Avrupa Birliğindeki yetkili otoritelerinin yanı sıra, sorumlu tarafların harcamaları da dahil olmak üzere harcamalar, her yıl yaklaşık 1,5 milyar Euro civarında olacaktır. Bu miktarın, Avrupa Birliğinde çevresel korumaya ilişkin yıllık harcamaların % 1.5 undan daha az olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁸

Buna rağmen bu tahmin tutucu bir varsayıma dayanmaktadır. İlaveten Direktif, bundan böyle üye devletlerin, herhangi başka bir kirletenin sorumlu tutulmadığı zararları karşılamaını öngörmemektedir. Bu nedenle gerçek harcama her yıl 1,5 milyar Euro’dan daha az umulmaktadır.⁴⁹

Yukarıda verilen harcama miktarına rağmen, Avrupa Birliği sanayisinin rekabetçi yapısı üzerindeki etkisinin önemli olmayacağı, ayrıca, çevresel zarardan sorumlu tutulabileceklerine dair bilinçlenmenin, masrafsız koruma önlemlerine uyma konusunda şirketleri teşvik edeceği düşünülmektedir.⁵⁰

Sorumluluğu bulunan kirletenlerin çevresel zararın telafisi için ödemesi gereken tazminat miktarı hakkında bir mali sınırın bulunup bulunmadığı akla gelebilir. Direktifte böyle bir sınır bulunmamaktadır. Eylemlerinin sonucu ne olursa olsun muhtemel kirletenlerin mali sorumluluklarının daha önce belirlenmiş sınırdan daha fazla olmayacağını bilmeleri, ortaya çıkacak zararı önleme konusunda onları teşvik etmeyeceği açıktır. Sınırlayıcı tazminat miktarı, zararı önlemesi ve gerekli ihtimamı göstermesi gereken muhtemel kirletenler için olumsuz anlamda teşvik olabilecektir.⁵¹

Eğer kirletenin ödeme gücü bulunmuyorsa ne olacak sorusunu sormak hiç de mantıksız görünmemektedir. Üye devletler ve bundan ötürü vergi yükümlüleri zararı ödemek zorunda kalabilirler mi?

⁴⁸ Rapid- Pres releases EUROPA, <http://europa.eu/rapid/images/nav/rapid-register.png>,

⁴⁹ Rapid- Pres releases EUROPA, <http://europa.eu/rapid/images/nav/rapid-register.png>,

⁵⁰ Bu durumun, külfetli harcamaları (koruma, sigorta ve zarar tazmini) büyük oranda üstlenmek zorunda kalacak yüksek çevresel risk konusu olan sektörlerdeki bazı şirketler için engel teşkil etmeyeceği düşünülmektedir. Her şeye rağmen, Birleşik Devletlerin çoktan beri yerleşmiş olan sorumluluk rejimi ile birlikte tecrübeleri, yüksek riskli sektörler de olsa, rekabet gücü üzerindeki bazı önemli etkileri olmaksızın sorumluluk maliyetlerini dağıtım yoluyla yayabileceğini göstermektedir.

⁵¹ Environmental Liability, <http://ec.europa.eu/environment/images/border-singelcal-bottom2.gif>,

Direktife göre kirleten açıklanamıyor ve aciz durumda ise, üye devletlerin çevresel zararı telafi etmesi zorunlu tutulmamaktadır. Yetkili otorite sözde “kimsesiz, yetim, öksüz zararın” telafi edilip edilmeyeceğine kendisi karar verecektir. Tabii ki eğer devlet veya kamuya ait bir organ kirletense, Devlet diğer kirletenler gibi zararı telafi etmek zorundadır.

8. İşletenlerin Sigorta Yaptırma Zorunluluğu

Bu husus, Avrupa Parlamentosu ve Konseyinde karar verme sürecinde önemli bir konu olarak gündeme gelmiştir.

İlk olarak üzerinde durulması gereken en önemli husus, sigortanın alınacak mali güvence için tek yol olmadığıdır. Örneğin banka garantisi, fon kurulması, ana şirket tarafından bağlı ortaklığa verilen mali garantiler gibi kredi güvencesinin diğer biçimleri bulunmaktadır. İkinci olarak, Avrupa Birliğindeki sorun şudur ki, henüz oluşmamış çevresel zararlar ilgili olarak ürün mali güvenliğidir.⁵²

Bunun sonucu olarak kirletenlerin çevresel zararı telafi etmesi beklenmemektedir. Bu nedenle sigorta politikasının bu hususu içermesi için ürün mali güvenliği örneğine devam etmeyi içeren talep bulunmamaktadır. Henüz sigorta şirketleri için söz konusu ürünleri geliştirmek zordur. Çünkü meydana gelen olayın zararı ve iyileştirme masrafları hakkındaki verileri genellikle gerçeği yansıtmamaktadır.⁵³

Bu nedenle, Direktif işletenlerin ürün mali güvenliğini sağlamasını öngörmemektedir. Ancak, kaza zararları ve zararı telafi masrafları hakkındaki bilgi kullanılabilir hale getirilecek ve işletenler sorumlu kılınacaklardır. Ürün mali güvenliğinin gelecekte sağlanması beklenmektedir. Direktif 2010 yılında Komisyonun bu gibi ürünlerin, onların masraf ve şartlarının kullanılabilirliğini resmen rapor etmesini istemektedir. Bu rapora dayanarak Komisyon Direktifin değiştirilip değiştirilmeyeceğine karar verecektir.

9. Direktifin Yürürlüğü ve Üye Ülkelerin Yükümlülükleri

Yukarıda belirtildiği üzere, 21 Nisan 2004’de Avrupa Parlamentosu ve Konseyi 2004/35/EC Direktifini kabul etmiş ve 30 Nisan 2004’de yürürlüğe girmiştir. Direktifin 30 Nisan 2007’de uygulanması zorunluluğu getirilmiştir. Üye devletler 3 yıl sonra ulusal mevzuatlarına aktarmışlardır.

⁵² Çevresel güvenlik konusunda geniş bilgi için bkz. Aynur Yongalık, Çevre Sorumluluk Sigortası, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1998.

⁵³ Rapid- Pres releases EUROPA, <http://europa.eu/rapid/images/nav/rapid-register.png>,

Direktifin üye devletlerde uygulanmasından önce meydana gelmiş zararlardan dolayı işleten sorumlu tutulamayacağından, Direktif geçmişe etkili olarak uygulanmayacaktır.

2008 Kasım ayının ortasına kadar üye devletlerin yalnızca üçte ikisi Direktifi tamamen iç hukuklarına aktarabilmişlerdir. Komisyon, Haziran 2007 tarihinde Direktifi aktarmada başarısız olan üye devletler aleyhine 2008 yılının yazının başında yargıya başvuruda bulunmayı gerektiren ihlal prosedürünün⁵⁴ gerçekleştiğini kabul etmiştir.⁵⁵

Komisyon çevresel zararın fiilen giderilmesi açısından Direktifin etkinliğini, makul masrafların uygunluğunu ve sigorta ve diğer finansal güvenlik şartlarını 2010 yılının Nisan ayına kadar resmen bildirmek zorundadır. 2008’de bu bildirim zorunluluğu karşısında bir danışman tarafından yürütülen ve 2009 da daha kapsamlı bir çalışmanın öncüsü olan ilk keşif çalışması yapılmıştır.

Çevresel Sorumluluk Direktifi maden çıkarma sanayinin atık yönetimi hakkında 2006/21/EC Direktifi aracılığıyla bir kez değiştirilmiş bulunmaktadır.⁵⁶ Kusursuz sorumluluğun faaliyet alanı, daha tehlikeli faaliyetlerin sonradan eklenmesiyle (maden atıklarının yönetimi) genişletilmiş ve Direktifin Ek-3’ündeki tehlikeli faaliyetler listesine eklenmiştir. Bu konuda ilave edilecek bir başka husus ise, oldukça karmaşık ve hassas bir konu olan ve Avrupa Birliğinde üye ülkelerin ulusal hukuklarında uyumlaştırılma ihtiyacı bulunan, vatandaşların kirlenene karşı doğrudan dava açmasına izin verilip verilmeyeceği konusudur.

Birçok üye devlette, kamu otoritelerinin su ve toprak kirliliği olaylarında kirlenenin peşine düşmesine izin veren kamu hukuku hükümleri bulunmakta-

⁵⁴ Avrupa Komisyonu, Adalet Divanı ile birlikte, AB hukukunun bütün üye ülkeler tarafından doğru uygulanmasını sağlamakla görevlidir. Üye ülkelerden birinin AB yasal düzenlemelerine uymadığı anlaşılırsa, Komisyon bu durumu düzeltici gerekli önlemleri almak zorundadır. İlgili hükümete resmi bir mektup ile hangi yasal düzenlemeleri ihlal ettiğini ve nedenlerini bildirir ve durum hakkında detaylı bir açıklama talep eder. Buna “ihlal prosedürü” denmektedir. Eğer bu prosedür sorunu çözüme kavuşturmakta yetersiz olursa, Komisyon dosyayı Adalet Divanı’na gönderir. Adalet Divanı gerekli araştırmalar sonucunda ilgili hükümetin sorumluluklarını yerine getirmediğine karar verirse cezai yaptırımlara başvurulur. Adalet Divanı’nın kararları üye ülkeler ve AB kurumlarını bağlayıcı niteliktedir. <http://www.abblu-teni.org/tr/ab-kurumlari/70-ab-komisyonu.html>,

⁵⁵ Environmental Liability, <http://ec.europa.eu/environment/images/border-singelcal-bottom2.gif>,

⁵⁶ Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin 15 Mart ve 2006/21/EC nolu Direktifi, Official Journal of the European Union, 11.4.2006, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ>,

dır. Ancak otoritelerin çoğu kez kirletene karşı hareket edip etmeme konusunda geniş bir takdir yetkisi vardır. Yalnızca birkaç üye devlet, örneğin İsveç ve Danimarka çevresel zararın tazmini ile ilgili daha kapsamlı rejimi yasal olarak düzenlemiştir.

Direktif üye devletlerin daha sıkı kuralların getirilmesini yükümlü tutabilir mi? Avrupa Birliği Sözleşmesine ve Direktifin özel maddesine göre, üye devletler, daha yüksek düzeyde çevresel koruma sağlayan ulusal hükümleri kabul edebilir veya uygulayabilirler. Ancak bu husus bir zorunluluk olarak öngörülmemiştir.⁵⁷

IV. TÜRK MEVZUATINDA ÇEVRESEL SORUMLULUK HÜKÜMLERİ

Bilindiği üzere 12-13 Aralık 2002 tarihinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde Avrupa Birliği, Avrupa Komisyonu'nun 2004 Aralık ayında hazırlayacağı rapor ve öneriler doğrultusunda Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmesi koşuluyla üyelik müzakerelerinin geciktirilmeksizin açılmasını taahhüt etmiş ve üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılmasına karar vermiştir. Katılım Süreci, 33 fasılda Türk ulusal mevzuatının AB müktesebatına uyumuna yönelik tanıtıcı ve ayrıntılı tarama toplantılarının yapılması ve fasılların müzakere edilmesi şeklinde devam etmektedir.⁵⁸

Söz konusu Direktifin uyumlaştırılması da Türkiye açısından önem taşımaktadır. 2004/35 sayılı Direktif ile ilgili olarak, 2011 sonrasında "Kirleten öder" ilkesi çerçevesinde, faaliyetleri çevre zararına neden olan işletenlerin bu zararın giderilmesinden mali olarak sorumlu tutulması, bu konuda mevzuatımızda bulunan çeşitli hükümlerin bir araya getirilmesi ve ilave hükümler konulması kapsamında "Çevresel Sorumluluk Hakkında Kanun" olarak çıkarılacağı taahhüdünde bulunulmuştur. Bu çerçevede ulusal hukukumuzdaki durumun incelenmesi gerekmektedir.

1. 2872 Sayılı Çevre Kanunu

2872 sayılı Çevre Kanununda "Çevre zararı" tanımına yer verilmemiş⁵⁹ sadece Kanun'un kirletenin sorumluluğunu düzenleyen 28 inci maddesinin 1 inci fıkrasında düzenlenen hüküm uyarınca, çevre zararı , "kirlenme ve

⁵⁷ Rapid- Pres releases EUROPA, <http://europa.eu/rapid/images/nav/rapid-register.png>,

⁵⁸ Fikret Mazı- Uğur Yıldırım, "Çevre Politikası Bağlamında AB- Türkiye İlişkilerindeki Son Gelişmeler", http://www.e-akademi.org/incele_makaleler/fmazi-uyildirim-1.htm,

⁵⁹ Çevre Kanununda pek çok tanıma yer verilmiş olmasına rağmen çevre zararı tanımının bulunmaması kanaatimizce bir eksikliktir.

bozulmadan doğan zararlar” olarak düzenleme yapılmıştır. Maddeye göre; *“Çevreyi kirletenler ve çevreye zarar verenler sebep oldukları kirlenme ve bozulmadan doğan zararlardan dolayı kusur şartı aranmaksızın sorumludurlar. Kirletenin, meydana gelen zararlardan ötürü genel hükümlere göre de tazminat sorumluluğu saklıdır. Çevreye verilen zararların tazminine ilişkin talepler zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren beş yıl sonra zamanaşımına uğrar.”*

Anılan hükümde zamanaşımının 5 yıl ile sınırlandırılması da kanaatimizce uygun değildir. Çevre zararlarının çok uzun süreçte ortaya çıkabildiği göz önüne alındığında, 5 yıllık süreden çok daha uzun bir zamanaşımı süresinin getirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Kanunun “Kirleten Öder ilkesi”nin düzenlendiği 3 üncü maddesinin (g) bendine göre; *“Kirlenme ve bozulmanın önlenmesi, sınırlandırılması, giderilmesi ve çevrenin iyileştirilmesi için yapılan harcamalar kirleten veya bozulmaya neden olan tarafından karşılanır. Kirletenin kirlenmeyi veya bozulmayı durdurmak, gidermek veya azaltmak için gerekli önlemleri almaması veya bu önlemlerin yetkili makamlarca doğrudan alınması nedeniyle kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan gerekli harcamalar 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre kirletenden tahsil edilir.”*

Çevre Kanunu çevresel zarar kavramına yer vermemiş olmasına rağmen bu kavramla ilgili olarak pek çok kavramı tanımlar maddesinde açıklamıştır. Bu nedenle çevresel zarar kavramını açıklamak için “çevre”, “çevre kirliliği”, “kirleten” kavramlarına gitmek gerekecektir.⁶⁰

2. Deniz Çevresinin Petrol Ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Acil Durumlarda Müdahale Ve Zararların Tazmini Esaslarına Dair Kanun⁶¹

Kanunun amacı, deniz emniyetinin sağlanması ve deniz kirliliğinin önlenmesi konusundaki uluslararası hukuk ve iç hukuktan doğan hak ve yükümlülükler göz önünde bulundurularak;

⁶⁰ “Çevre: Canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamı”, “Çevre kirliliği: Çevrede meydana gelen ve canlıların sağlığını, çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabilecek her türlü olumsuz etkiyi,” “Kirleten: Faaliyetleri sırasında veya sonrasında doğrudan veya dolaylı olarak çevre kirliliğine, ekolojik dengenin ve çevrenin bozulmasına neden olan gerçek ve tüzel kişileri”, ifade eder.

⁶¹ RG. 11 Mart 2005 tarih ve 25752 sayı.

Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu-2009

a) Acil durumlarda gemilerden ve kıyı tesislerindeki faaliyetlerden kaynaklanan kirlenme tehlikesini ortadan kaldırmak veya kirlenmeyi azaltmak, sınırlamak ve gidermek üzere uygulanacak müdahale ve hazırlıklı olma esaslarını,

b) Olay sonucu ortaya çıkan zararların tespit ve tazmin esaslarını,

c) Uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesi esaslarını,

d) Kanun kapsamına giren kişilerle kurum, kuruluş, gemi ve tesislerin Kanunda belirtilen ilgililerinin yetki, görev ve sorumluluklarını, belirlemektir.

Zararın kapsamını düzenleyen 6. madde; bu Kanun kapsamına giren gemi ve kıyı tesislerinin sorumlu taraflarını, uygulama alanlarında gemi ve kıyı tesislerinden kaynaklanan olay sonucu ortaya çıkan kirlenmenin veya kirlenme tehlikesinin neden olduğu; 1-temizleme masraflarını, 2- koruyucu önlemlere ilişkin masrafları, 3- canlı kaynaklar ve deniz yaşamına verilen zararları, 4- bozulan çevrenin yeniden oluşturulması, toplanan atıkların taşınması ve bertarafı için yapılacak masrafları, 5- geçim için kullanılan doğal ve canlı kaynaklarda meydana gelen zararları, 6- özel mallardaki zararları, 7- şahısların yaralanması ve ölümünden kaynaklanan zararları, 8- gelir kayıplarını, 9- gelir ve kazanç kapasitelerine verilen zararları, 10- diğer kamu zararlarını, tazmin etmekle müteselsil olarak sorumlu tutmuştur.

Maddeden anlaşılacağı üzere zararın kapsamına, hem çevresel zararlar hem de kişi ve malvarlığı zararları girmektedir. Bunun yanı sıra, diğer zararlı maddeler tanımını içerisine giren; Denizlerin Gemiler Tarafından Kirlenmesinin Önlenmesine Ait Uluslararası Sözleşmenin (MARPOL 73/78) II nci ekinin II nci ve III üncü eklentilerinde listelenmiş maddeler ile bu liste ile sınırlı olmaksızın deniz ortamına karıştığında kirlenme yaratan radyoaktif maddeler hariç her türlü madde Kanunda zarar olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, Kanuna göre; petrol ve diğer zararlı maddelerin; canlı kaynaklara ve deniz yaşamına zarar verecek, insan sağlığı için tehlike oluşturacak, balıkçılık ve denizlerin diğer yasal amaçlarla kullanımı da dahil olmak üzere, denizcilik faaliyetlerini engelleme, deniz suyunun niteliğini değiştirme ve ekolojik dengeyi bozma gibi zararlı etkiler yaratacak şekilde deniz çevresine karışması kirlilik olarak belirtilmektedir ki, bu tanım içerisinde zarar kavramı yer almaktadır.

Sonuç olarak, çevresel zarar ve hukuki sorumluluk konusunda iki önemli Kanunun konuyla ilgili hükümleri açıklanmaya çalışılmıştır. Daha pek çok

yasal düzenlemede bu kavramlar doğrudan veya dolaylı olarak yer almaktadır. Mevzuatımız bu açıdan oldukça zengindir. Ancak bütün bu hükümlerin bir araya getirildiği ve sorumluluk kurallarının daha açık belirtildiği ve tek bir metinde toplandığı “Çevresel Sorumluluk Hakkında Kanun”un çıkarılmasında yarar olduğu kuşkusuzdur. Daha önce belirtildiği üzere, anılan Kanun’un hazırlanacağı Avrupa Birliği uyum çalışmaları kapsamında taahhüt edilmiş olmasına rağmen, henüz hiçbir faaliyet bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

BASSE, Ellen Margrethe; Environmental Liability – Modern Developments, sh.31-32, <http://www.cenneth.com/sisl/pdf/41-2.pdf>,

Beyaz Kitap, http://europa.eu/scadplus/glossary/whitw_paper_en.htm

BRUNNEE, Jutta; “Of Sense And Sensibility: Reflections On International Liability Regimes As Tools For Environmental Protection”, International and Comparative Law Quarterly, April 2004.

Convention on Civil Liability for Damage Resulting From Activities Dangerous to the Environment, Lugano, 21 June 1993.

CORDİNİ, Giovanni, “Environmental Damage-Comparative Law Profile”, Prevention And Remedying of Environmental Damage, Proceedings Of The Workshop On Environmental law, Ostia Antica, 27-28 may 2005.

ÇORTOĞLU, Sahir; Çevre Kanunu’na Göre Çevreyi Kirletenlerin Hukuki Sorumluluğun Şartları, 1995, Ankara, Yayınlanmamış Tez.

Environmental Liability; EU - European Information on Environment., <http://ec.europa.eu/environment/images/border-singelcal-bottom2.gif>,

Environmental Liability; The Scottish Parliament, Information Centre 11 July 2000, http://www.scottish.parliament.uk/business/research/pdf_res_notes/rn00-54.pdf,

HINTERREGER, Monika; Environmental Liability and Ecological Damage in European Law, Cambridge, Cambridge University Pres, 2008.

MAZI, Fikret – YILDIRIM, Uğur; “Çevre Politikası Bağlamında AB-Türkiye İlişkilerindeki Son Gelişmeler”, <http://www.e-akademi.org/incele.makaleler/fmazi-uyildirim-1.htm>,

Rapid- Pres releases EUROPA, <http://europa.eu/rapid/images/nav/rapid-register.png>,

SCADPlus Environmental liability - Directive.mht <http://www.euractiv.com/en/environment/halting-biodiversty-loss-2010-eu-action-plan/article-157424>,

TURGUT, Nükhet; Çevre Hukuku, Yenilenmiş İkinci Baskı, Savaş Yayınevi.

TURGUT, Nükhet; “Kirleten Öder İlkesi ve Çevre Hukuku”, A.Ü. Hukuk

Fakültesi 70. Yıl Armağanı (c.44, s.1-4, 1995) 1996, s.607-654.

WILDE, Mark L.; “The EC Commission’s White Paper On Environmental Liability: Issues and Implications”, Journal of Environmental Law, Vol 13, No.I, Oxford University Pres 2001.

Yeşil Kitap, http://europa.eu/documents/comm/index_en.htm

YONGALIK, Aynur; Çevre Sorumluluk Sigortası, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1998.

Avrupa Birliği Direktifleri:

IPPC (Entegre Kirlilik Önleme ve Kontrol) Direktifi, <http://www.ippc.cevreorman.gov.tr/>,

The Directive on Environmental Liability, Journal of Environmental Law, Vol:6, No:3, Oxford University Pres, 2004, sh.420-421.

The EU Water Framework Directive, http://ec.europa.eu/environment/water/water-framework/index_en.html,

The Council Directive 79/409/EEC http://europa.eu/legislation_summaries/environment/nature_and_biodiversity/l28046_en.htm,

The Council Directive 92/43/EEC http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/habitatsdirective/index_en.htm,

The Council Directive 2006/21/EC, Official Journal of the European Union, 11.4.2006, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ>,

Sorumluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu-2009

Dikkatiniz ve sabrınız için teşekkürler. Son konuşmacı olduğum için tabi ki biraz zor oldu beş konuşmacının dinlenmesi. Sabrınız için çok teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI PROF. DR. İHSAN ERDOĞAN - Efendim ben Fadıl Bey'e bir sitemde bulunacağım, size de söz veriyorum bundan sonra Suzan Hanım'ı son konuşmacı yapmayacağız. Tabi bu latife. Suzan Hanım'ın konusu, çevre konusu, multidisipliner bir konu olması münasebeti ile başlı başına bir sempozyum konusudur esasen. Gerçekten bu kadar kapsamlı bir konuyu özet bir şekilde bize sundukları için kendilerine teşekkür ediyorum. Hepinize çok teşekkür ediyorum daha fazla sabrınızı zorlamayacağım yarın saat 9.30 da oturumumuz devam edecek. Bekliyoruz Efendim. İyi akşamlar diliyorum.